

Т. С. Пасажко,
аспірант кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

T. Pasazhko,
PhD student at the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv

HOUSEHOLD FINANCES AS A SOURCE OF INVESTMENT RESOURCES OF UKRAINIAN ECONOMY

У статті розглянуто базові підходи щодо визначення сутності "фінансів домогосподарств" та підсумовано, що найбільш повно "фінанси домогосподарств" варто охарактеризувати як сукупність економічних відносин з приводу формування, розподілу та використання доходів населення. Крім того, проаналізовано вплив фінансів домогосподарств на валовий внутрішній продукт України, загальний внесок в який в 2014 році досяг 70%.

Виявлено стрімке скорочення обсягів заощаджень населення (майже в двічі за останні п'ять років), на тлі зростання споживання на більше ніж 55% та оподаткування на майже 70% з 2010 по 2014 рр. Для поглиблення розуміння фінансового механізму трансформації фінансів домогосподарств в інвестиційні ресурси в статті розглянуто детальну схему інституційного складу та ключових фінансових потоків у даному аспекті між ланками фінансової системи.

Надано пропозиції, щодо вдосконалення фінансового механізму трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси економіки України.

The article describes basicical approaches to define the essence of "Household Finance" and assumes that "household finances" should be defined as a set of economic relations on the formation, distribution and usage of household income. In addition, the influence of household finance on Ukrainian gross domestic product is high, as the total contribution of household consumption to it in 2014 reached 70%.

A sharp decline in household savings has been discovered (almost a half in the last five years has been lost), amid growing consumption for more than 55% and taxation for almost 70% from 2010 to 2014. For better understanding of the financial mechanism of transformation household finance into investment resources of the economy the article include scheme of the institutional structure and key financial flows in this aspect between the segments of the financial system.

Proposed a list of actions in order to improve financial mechanism of household savings transformation into investment resources of Ukrainian economy.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, заощадження населення, інвестиційні ресурси, інвестиційний потенціал, фінанси домогосподарств, фінансовий механізм.

Key words: gross domestic product, household savings, investment resources, investment potential, household finance, financial mechanism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Активізація інвестиційної активності в економіці України є одним із головних завдань не лише держави, але й приватного сектору в цілому. Враховуючи поточний стан економіки України, основною проблемою в процесі активізації інвестиційної активності є обмеженість фінансових та інвестиційних ресурсів.

Одним із основних внутрішніх джерел інвестиційних ресурсів є фінанси домогосподарств, інвестиційна активність яких зараз є дуже низькою та має величезний інвестиційний потенціал, тому дослідження ролі фінансів домогосподарств в інвестиційному процесі є особливо актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питання фінансів домогосподарств в економіці України в різних аспектах значну увагу у своїх працях такі українські вчені: Базилевич В.Д., Белозьоров С.А., Бойчук Т.В., Василик О.Д., Кізіма Т.О., Навроцький С.А., Нагайчук Н.Г., Опарін В.М., Юрій С.І. та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження потенціалу фінансів домогосподарств як джерела інвестиційних ресурсів економіки. В даному аспекті було поставлено такі завдання:

- визначення категорії "фінанси домогосподарств";
- оцінка впливу фінансів домогосподарств на економіку (ВВП) та їх інвестиційний потенціал;
- аналіз фінансового механізму трансформації коштів населення в інвестиційні ресурси економіки;

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінанси домогосподарств є одним із ключових сегментів фінансової системи, через залучення майже у всі економічні процеси та здійснення впливу на фінансову систему як з боку споживання — тобто формування доходів підприємств, так і заощаджень — тобто формування потенційних джерел інвестиційних ресурсів для економіки. Крім того, сплата податків є фінансовим потоком який поєднує державні фінанси та фінанси домогосподарств.

В економічній науці існує низка підходів, щодо визначення категорії "фінанси домогосподарств", які базуються на різноманітних підходах, щодо трактування категорії "фінанси". Так, аналізуючи підходи С. Белозьорова, О. Василика, Т. Кізіми та С. Юрія, можна визначити фінанси домогосподарств як сукупності економічних відносин з приводу формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів задля задоволення потреб та інтересів домогосподарств [6].

Як стверджує О. Рудницька, соціально-економічна сутність фінансів домогосподарств виявляється через розподільну, регулюючу, контрольну та інвестиційну функції. У більш загальному вигляді ці функції відповідають двом основним завданням: забезпеченню життєвих потреб сім'ї і розподілу доходів [5].

Ключовим економічним інститутом, що забезпечує ефективне функціонування фінансів домогосподарств є інститут "приватної власності", що стимулює виникнення свобода підприємництва, що є основою функціонування конкурентних ринків та стимулом для економічного розвитку. В. Нагайчук наголошує, що оскільки здатність до підприємницької діяльності є особливим фактором виробництва, власником якого може бути лише домогосподарство, тому визначає роль домашніх господарств як:

- забезпечення необхідного рівня споживчого попиту;
- основа для формування людського капіталу;
- інвестування в економіку заощаджених коштів;
- надання пропозиції на ринку факторів виробництва [2].

Таким чином, по суті фінанси домогосподарств є інструментом вартісного розподілу та перерозподілу ВВП населенням за рахунок здійснення кінцевого споживання, сплати податків та формування заощаджень.

В метою ідентифікації співвідношення між доходами населення та ВВП в першу чергу на нашу думку слід розглянути номінальні обсяги доходів населення та ВВП України у вартісному вимірі (табл. 1).

Таблиця 1. Відношення доходів населення до ВВП України, млн грн.

	ВВП	Доходи населення	% від ВВП
2010	1,079,346	1,075,451	99.6%
2011	1,299,991	1,216,877	93.6%
2012	1,404,669	1,394,132	99.2%
2013	1,465,198	1,478,073	100.9%
2014	1,566,728	1,531,070	97.7%

Джерело: розраховано на підставі статистичних даних НБУ.

Аналізуючи дані наведені в таблиці 1. Слід зазначити, що номінально доходи населення майже дорівнюють ВВП України, що фактично підтверджує визначну роль фінансів домогосподарств в процесі формування, розподілу та використання доданої вартості в національній економіці. Так, аналізуючи динаміку відношення доходів населення до ВВП слід зазначити, що цей показник зростає в період 2010—2013 рр. і в 2013 році доходи населення перевищили ВВП, однак за рахунок розгортання фінансово-економічної кризи в 2014 році цей показник знизився до 97,7%.

Для більш повного розуміння ролі фінансів домогосподарств у формуванні ВВП України слід більш детально розглянути внесок домогосподарств у ВВП, при розрахунку за витратним методом. Дана статистика наведена у таблиці 2.

Дані наведені у таблиці 2. свідчать що частка кінцевого споживання домогосподарств в структурі ВВП України протягом останніх 5 років стабільно зростає з 63% у 2010 році до майже 71% у 2014 році. До ключових факторів, що є передумовами подібної динаміки варто віднести:

- зростання номінальних доходів населення, як коригування недооціненої робочої сили в Україні;
- постійне зростання соціальних витраток держави (покрить дефіциту Пенсійного фонду);
- жорстка конкуренція між підприємствами та зниження інвестиційної привабливості економіки;
- значна тінізація бізнесу, зростання корупції в державі (особливо 2010—2013 рр.).

Зважаючи на ключову роль фінансів домогосподарств для економіки, слід більш детально привертати увагу до питання структури розподілу доходів домогосподарств за трьома ключовим напрямками: споживання, податки та обов'язкові внески, заощадження. Статистичні дані, щодо динаміки структури розподілу номінальних доходів домогосподарств за ключовими напрямками наведено на рисунку 1.

Аналізуючи дані на рисунку 1. Слід зазначити декілька ключових фактів, що загалом здійснюють значний вплив на розвиток національної економіки:

- поточне споживання населення зростає протягом усього проаналізованого періоду з середнім темпом приросту на рівні майже 11% щороку;
- податки та інші обов'язкові платежі за проаналізований період зростає з середнім темпом приросту на рівні майже 14% щороку;

Таблиця 2. Формування ВВП України за витратним методом, млн грн.

	Валовий внутрішній продукт, млн грн	Кінцеві споживчі витрати домогосподарств		Інші компоненти ВВП	
		млн грн.	% від ВВП	млн грн.	% від ВВП
2010	1,079,346	680,164	63.0%	399,182	37.0%
2011	1,299,991	858,905	66.1%	441,086	33.9%
2012	1,404,669	950,212	67.6%	454,457	32.4%
2013	1,465,198	1,047,096	71.5%	418,102	28.5%
2014	1,566,728	1,107,819	70.7%	458,909	29.3%

Джерело: розраховано на підставі статистичних даних НБУ.

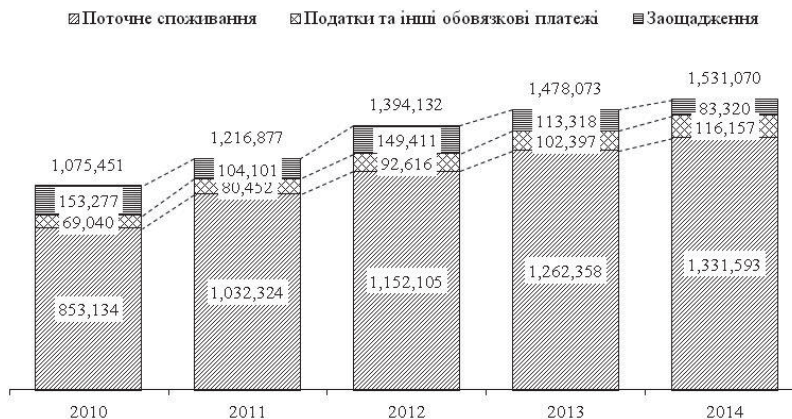

Рис. 1. Динаміка розподілу доходів домогосподарств за 2010–2014 рр., млн грн.

Джерело: розраховано на підставі статистичних даних НБУ.

— заощадження населення є найбільш волатильними та фактично скоротилися з середнім темпом приросту -10% щороку.

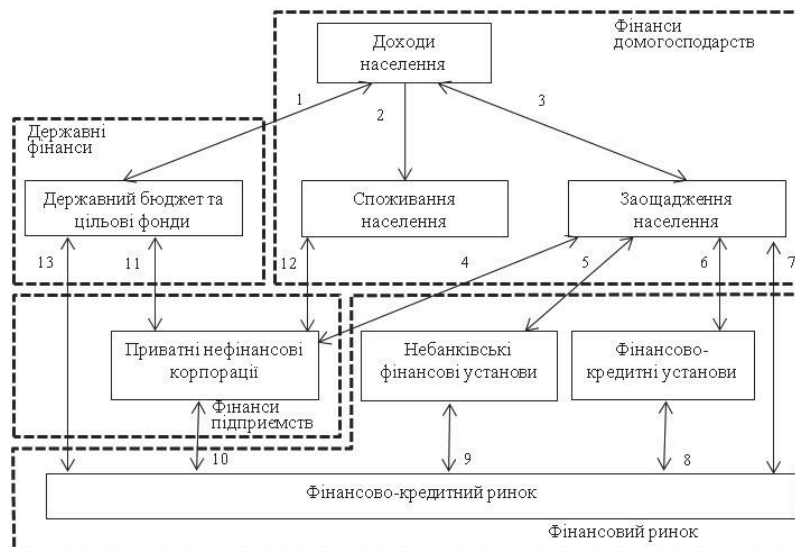
Таким чином, за останні 5 років в структурі фінансів домогосподарств спостерігалось значне скорочення заощаджень, що є дуже негативним фактором, щодо потенційних обсягів інвестиційних ресурсів для економіки. Серед головних факторів скорочення заощаджень населення слід виділити наступні:

- більш повільне зростання доходів, аніж витрат;
- збільшення ефективної ставки оподаткування з 6.5% до 7.5% від загального обсягу доходів населення;
- зростання витрат на споживання в першу чергу через приховану інфляцію, що за різними оцінками в період в 2010 по 2013 рр. складала 10–15% на рік, при

офіційних середніх показниках на рівні близько 4.5%;

- посилення податкового тиску на населення;
- відсутність ефективних інструментів для вкладання вільних коштів населення, крім депозитів;
- зростання ризиків в підприємницькій діяльності.

Розглядаючи вплив фінансів домогосподарств на інвестиційні ресурси економіки та загалом на економічний розвиток економіки України варто зазначити, що стимулювання інвестиційного розвитку економіки одночасно відбувається по двом напрямкам: прямо — через використання заощаджень як ресурсу формування інвестицій (умовно-активні та активні заощадження [4]) та опосередковано — через споживання шляхом стимулювання підприємства здійснювати інвестиції в розвиток з метою задоволення потреб споживачів.

Примітки: фінансові потоки, що виникають в процесі взаємодії суб'єктів:

1. Податки — державні субсидії та пільги.
2. Споживання частини доходу.
3. Заощадження частини доходу — отримання доходу від інвестування.
4. Прямі інвестиції — дивіденди від підприємницької діяльності.
5. Портфельне інвестування — дохід у вигляді дивідендів та зростання вартості активів.
6. Депозитні та ощадні вклади — отримання доходу у вигляді відсотків.
7. Прямі інвестиції на фондовому ринку — дохід у вигляді дивідендів та зростання вартості активів.
8. Інвестування акумульованих коштів — дохід у вигляді дивідендів, відсотків та зростання вартості активів.
9. Портфельне інвестування коштів — дохід у вигляді дивідендів, відсотків та зростання вартості активів.
10. Запозичення та інвестування коштів — сплата відсотків та отримання доходів.
11. Сплата податків — отримання трансфертів та пільг.
12. Придбання споживчих товарів — виробництво.
13. Залучення-розміщення коштів держави на ринку.

Рис. 2. Фінансовий механізм трансформації фінансів домогосподарств в інвестиційні ресурси економіки

Джерело: складено автором.

У цілому в фінансовій системі механізм трансформації фінансів домогосподарств в інвестиційні ресурси, на нашу думку, слід розглянути з точки зору розподілу доходу домогосподарств та взаємодії сегментів фінансової системи (рис. 2).

Аналізуючи наведений на рисунку 2. фінансовий механізм трансформації фінансів домогосподарств в інвестиційні ресурси економіки, слід відмітити, що фінансові потоки, що виникають між суб'єктами фінансового механізму яскраво відображають трансформацію як опосередкований (через споживання) так і прями (через розміщення заощаджень) вплив фінансів домогосподарств на інвестиційні ресурси економіки України.

У даному аспекті також, слід зазначити, що не зважаючи на фактичну наявність всіх суб'єктів для інвестиційної активізації заощаджень населення, ефективність таких структур, як небанківські фінансові установи (особливо страхові компанії, недержавні пенсійні фонди та інститути спільного інвестування) та фінансового кредитний ринок (фондова біржа, брокерські та дилерські компанії тощо) є низько ефективними. Причиною цього є:

- низький попит на інвестиційні інструменти;
- незадовільна фінансова грамотність населення;
- слабе юридичне забезпечення прав позичальників;
- нерозвинута інфраструктура фінансового ринку тощо.

При цьому, як зазначає Т. Кізіма, ситуація, що склалася в Україні є показовою, бо фінансовий стан домогосподарств безпосередньо впливає на вибір інструментів інвестування. Так, в більш "бідних" країнах найбільш популярними є консервативні інструменти — банківські депозити (63%), що в "багатших" країнах складають лише 28%, при чому більша частка вкладів розміщується у цінні папери, страхові і пенсійні програми тощо. Світовий досвід переконує, що у країнах, які розвиваються (у тому числі і в Україні), основною метою інвестування готівкової національної та іноземної валюти є не стільки отримання доходу, скільки збереження її вартості в умовах інфляції. Адаже у країнах з нестабільною економікою домашні господарства здійснюють готівкові вкладення, передусім, з метою страхування від інфляційного знецінення, а уже потім, по можливості, з метою використання їх як капіталу [1].

З огляду на це, особливо актуальним є вдосконалення фінансового механізму трансформації коштів населення в інвестиційні ресурси економіки, нестача яких наразі є однією з основних передумов економічної та фінансової кризи.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на визначальну роль фінансів домогосподарств в економіці України та генерування лівової частки ВВП (майже 70%) активізація інвестиційного потенціалу заощаджень населення є особливо актуальним. Крім того, зважаючи на стрімке скорочення як частки, так і абсолютних обсягів заощаджень домогосподарств в їх структурі доходів сукупність дій спрямованих на нарощення заощаджень населення є дуже важливими.

З метою покращення ефективності функціонування фінансового механізму трансформації заощаджень населення в інвестиції економіки доцільними є реформування в напрямках:

- посилення юридичного захисту інвесторів та кредиторів;
- розвитку інфраструктури фінансового ринку загалом та фондового ринку зокрема;
- повноцінне реформування Пенсійної системи із розширенням ролі недержавного пенсійного забезпечення;

— спрощення системи оподаткування прямого інвестування населення в реальний сектор;

— посилення конкурентно-спроможності небанківських фінансових установ, шляхом перегляду системи гарантування вкладів населення в комерційні банки;

— розширення спектру фінансових інструментів на фондовому ринку.

Реалізація даних заходів, на нашу думку, може мати дуже швидкий позитивний ефект на рівень інвестиційного спрямування коштів населення, що мають величезний інвестиційний потенціал для національної економіки.

ПОДАЛЬШЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦЬОЇ ТЕМАТИКИ

Дана проблематика буде досліджена в майбутньому в аспекті розробки моделі активізації інвестиційного спрямування заощаджень населення та стимулювання інвестиційної поведінки домогосподарств.

Література:

1. Кізіма Т.О. Заощадження домогосподарств: світовий досвід і вітчизняні реалії [текст] / Т.О. Кізіма // Інноваційна економіка. — 2013. — № 7. — С. 171—176.

2. Нагайчук В.В. Заощадження домогосподарств як джерело інвестицій в національну економіку / В.В. Нагайчук. // Економіка. Управління. Інновації. — 2014. — № 2.

3. Одінцова Т.М. Заощадження населення як джерело інвестиційних ресурсів української економіки [текст] / Т. М. Одінцова // Бізнес Інформ. — 2014. — № 7. — С. 89—92.

4. Пасажко Т.С. Шляхи вдосконалення фінансового механізму трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси економіки України [текст] / Т.С. Пасажко // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 10. — С. 85—89.

5. Рудницька О.В. Економічна природа та роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі країни / О.В. Рудницька // Економічний вісник університету 2013. — № 20 (1). — С. 173—178.

6. Скриньковський Р.М. Фінанси домогосподарств: регіональний аспект [текст] / Р.М. Скриньковський // Ефективна економіка. — 2015. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3724>

7. Статистичні дані НБУ / Офіційне інтернет-представництво Національного банку України Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896

References:

1. Kizyma, T. O. (2013), "Household savings: international experience and domestic realities", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 7, pp. 171—176.

2. Nagaychuk, V. V. (2014), "Household savings as a source of investment in the national economy", *Economika. Upravlinnia. Innovatsii*, vol. 2.

3. Odintsova, T. M. (2014), "People's savings as a source of investment resources for Ukrainian economy", *Biznes Inform*, vol. 7, pp. 89—92.

4. Pasazhko, T. C. (2015), "Ways to improve the financial mechanism of transformation household savings into investment resources of Ukrainian economy", *Investitsii: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 85—89.

5. Rudnytska, O. V. (2013), "The economic nature of household finance and the role of households in financial system", *Economichnyi visnyk universytetu*, vol. 20, pp. 173—178.

6. Skrynkovskyy, R. M. (2015), "Household finance: regional aspect", *Efektivna ekonomika*, vol. 1.

7. National Bank of Ukraine (2015), "Statistical data", available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896 (Accessed 12 June 2015).

Стаття надійшла до редакції 18.06.2015 р.